

I SPEAK THE PASSWORD PRIMEVAL – VITMANOVA ISKONSKA LOZINKA ZA PROMENU AMERIČKOG POETSKOG DISKURSA¹

Sažetak: Volt Vitman pripada prvoj generaciji američkih pesnika koji su rođenjem postali deo nove nacije, čiji je identitet sada trebalo izgraditi nezavisno od evropske i posebno britanske tradicije. Ovo se svakako odnosilo i na poeziju, te će izgradnja novog i karakteristično američkog poetskog diskursa predstavljati okosnicu Vitmanove poezije. Već prvo izdanje zbirke *Vlati trave* 1855. godine šokiralo je američku javnost svojim radikalnim odstupanjem od pesničke tradicije i konvencija i upečatljivim novinama koje pesnik unosi kako na formalno-stilskom, tako i na planu tematike.

Priloženi rad se fokusira na elemente novoga u Vitmanovoj poeziji, konkretno u prvoj pesmi zbirke *Vlati trave*, koja će kasnije postati „Pesma o meni“ i koja na samom početku pesnikove karijere predstavlja svojevrsni manifest nove američke poezije. Analiziraće se pojedini formalno-stilski aspekti u odnosu na prethodnu tradiciju, kao što je Vitmanov karakteristični slobodni stih, koji postaje organizaciona jedinica njegove poezije. Posebna pažnja biće posvećena ulozi koju Vitman namenjuje sebi kao pesniku, ali i eidosu američkog pesnika. Imajući u vidu uticaj koji je izvršio na potonje generacije pesnikâ kako Amerike tako i Evrope, ukazivanjem na način na koji je sa Vitmanom promenjen diskurs američke poezije, ukazujemo i na način formiranja temelja za savremenu poeziju.

Ključne reči: poetski diskurs, promena diskursa, američka poezija, 19. vek, Volt Vitman

1. Uvod

Oblikovanje kulturne tradicije jedne nacije u velikoj meri podrazumeva jasno odvajanje od obrazaca drugih kultura i stvaranje autentičnih umetničkih formi, a značajnim delom odvija se preko književnosti. U Sjedinjenim Američkim Državama, nakon proglašenja nezavisnosti od Britanije 1776. godine, a naročito tokom 19. veka razvija se svest o osobenosti nacije sačinjene od mnoštva nacija, koje su sada bile povezane ne samo geografski, prostorom koji naseljavaju, već i skorašnjom istorijom. Takva svest je među američkim književnicima probudila potrebu da se pozabave specifično američkim temama i stvore dela koja će odslikavati američki život. Težnja za novom, karakteristično američkom poezijom i za jasnim odvajanjem od dotadašnje tradicije engleskog pesništva dovodi do svojevrsne kulminacije 1855. go-

---

¹ Rad je urađen u okviru projekta 178008: *Srpska književnost u evropskom kulturnom prostoru*, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

dine, kada se pojavljuje zbirka *Vlati trave* a njen autor, Volt Vitman, započinje svoj životni poduhvat reformisanja američkog poetskog stvaralaštva i pogleda na svet. Biće to promena poetskog diskursa, kako na formalno-stilskom i tematskom planu, tako i na planu ideja i ideala.

Američki pesnički kontekst u kojem se pojavljuje Vitman čine imena kao što su Edgar Alan Po, Emili Dickinson, kao i grupa pesnika pod zajedničkim imenom „pesnici ognjišta“ („*Fireside Poets*“), čiji je istaknuti predstavnik Henri Vodsvort Longfelou. Iako danas zauzimaju manje ili više značajno mesto u istoriji američkog poetskog stvaralaštva, u 19. veku ovi pesnici su trpeli žestoku konkurenciju sa druge strane Atlantika. Američka čitalačka publika je i dalje bila prvenstveno orijentisana na britansku poeziju, a usled nepostojanja adekvatnih međunarodnih propisa o otkupu autorskih prava, izdavačima je bilo isplativije da objavljuju dela britanskih autora, nego da plaćaju tantijeme domaćim, američkim.²

Dok se među tadašnjim pesnicima pre mogu pronaći epigoni kojima se Vitman oštro suprotstavljao, neophodnu klimu za pojavu njegove poezije obezbedili su autori i filozofi okupljeni oko pokreta transcendentalista, a kao najistaknutiji među njima Ralf Voldo Emerson. Pored stavova i zapažanja o poeziji koje je iznosio u svojim esejima, Emerson je razvoju američke književnosti doprineo i svojim pismom ohrabrenja upućenim mladom pesniku Voltu Vitmanu nakon čitanja njegove prve zbirke, kojim ga „pozdravlja na početku velike karijere“. U moru skeptičnih i negativnih kritika na račun zbirke *Vlati trave*, takva pohvala od eminentnog američkog filozofa bila je značajan vetar u leđa mladom autoru. Koliko značajan pokazuje i činjenica da je već u drugom izdanju zbirke Vitman ove Emersonove reči, „*I greet you at the beginning of a great career*“ izgravirao na hrbatu knjige, a pismo u celini objavio u odeljku „Korespondencija“ (Emerson, 1856: 345□346).

2. „Predgovor“ i stvaranje istinski američkog pesnika

Svoje ideje o poetskom stvaralaštvu, o tipičnom američkom pesniku i temama američke poezije Vitman iznosi u „Predgovoru“ prvom izdanju zbirke *Vlati trave*. Postoje indicije da je Vitman ovaj „Predgovor“ sastavio i dodao zbirci neposredno pred štampanje, što ne iznenađuje budući da je pesnik konstantno radio na svojim pesmama, korigujući pojedine čak i u toku samog štampanja.³ Kao novinar i novinski urednik, ali i kao slovoslagač u štamparijama, Vitman je godinama bio u neposrednom kontaktu sa tadašnjom literaturom i izdavaštvom, te je svakako bio svestan koliko je njegova zbirka radikalno nova. „Predgovor“ se, stoga, može posmatrati i kao pesnikov pokušaj da na prijemčiviji način pojasni svoje ideje i namere da bi lakše došao do publike.

² O prilikama u američkom izdavaštvu videti poglavlje „American verse traditions 1800□1855“ (Packer, 2007).

³ O procesu štampanja Vitmanovih knjiga i pesnikovoj ulozi u njemu videti studiju *Whitman Making Books – Books Making Whitman* (Folsom, 2005).

Dominantne teme „Predgovora“ su stvaranje poezije koja bi bila autentično američka i koja bi na adekvatan način izražavala duh novonastale nacije, zatim osobine koje treba da poseduje američki pesnik i tematika kojoj on treba da se okrene. U definisanju poetskog stvaralaštva mlade nacije kakva je bila američka sredinom 19. veka bilo je najpre neophodno odrediti odnos prema dotadašnjoj tradiciji. Vitman ovu temu pokreće na samom početku „Predgovora“ konstatacijom da „Amerika ne odbacuje prošlost niti ono što je ona proizvela po svojim oblicima ili sred drugih politikâ niti ideju o kastama ili starim religijama . . . . prihvata lekciju s mirom“ (Whitman, 1996: 5, moj prevod).⁴ Ipak, u nastavku se prošlost posmatra kao mrtvac koji je nekada bio „najpodesniji za svoje vreme“, ali čije se delovanje prebacuje na „snažnog i dobro građenog naslednika“ koji time preuzima titulu najpodesnijeg (Whitman, 1996: 5). Naslednik je američki pesnik kojeg Vitman stvara najpre u teoriji, kroz „Predgovor“ a zatim i u praksi, kroz stihove koji slede.

Američki pesnik baviće se pre svega američkim temama, što je – cela Amerika: „Same Sjedinjene Države su u suštini najveća pesma“ (Whitman, 1996: 5) i budući da su, kako tvrdi autor, od svih nacija najviše prožete poetskom materijom, „najviše su im potrebni pesnici i bez sumnje imaće najveće“ (Whitman, 1996: 8). Vitman pred američkog pesnika postavlja izuzetno zahtevan program: on svojim duhom i svojom poezijom mora da obuhvati i staro i novo, i prirodu jednog geografski ogromnog prostora i naciju koja je pri tom nacija nacija. U američkom pesniku su sažeti vekovi, sve različitosti i protivrečnosti, a on svaki segment treba da predstavi u pravoj meri, onakvim kakav zaista jeste. Za Vitmana poezija nije samo izražavanje uzvišenih osećanja, poezija je svakodnevnica, poezija su ljudi iz najrazličitijih slojeva, stanovnici grada i sela, njihova narav, njihove aktivnosti, priroda i lepota američkog pejzaža. U mnoštvu različitih i često suprotstavljenih bića i pojava, pesnik je posrednik, arbitar, on stoji između suprotnosti i predstavlja ključ za njihovo pomirenje.

Svestan činjenice da su idealnom pesniku potrebni i idealni čitaoci, Vitman se direktno obraća i njima. Čitaoci od pesnika očekuju više od prikaza lepote postojećih stvari, oni žele da im on pokaže stazu od stvarnosti do njihove duše. Ipak, Vitman insistira na aktivnoj ulozi čitalaca te u stilu Božjih zapovesti direktno propisuje kako treba da postupaju:

„Ovo ćeš da uradiš: voli zemlju i sunce i životinje, preziri bogatstvo, daj milostinju svakome ko traži, brani glupe i lude [...] čitaj ove listove na otvorenom svakog godišnjeg doba svake godine svog života, preispitaj sve što su ti rekli u školi ili crkvi ili bilo kojoj knjizi, odbaci sve što vredi tvoju dušu, i samo tvoje meso biće velika pesma“ (Whitman, 1996: 11).

⁴ Koliko je autorki poznato, za sada ne postoji srpski (srpsko-hrvatski) prevod prvog izdanja zbirke *Vlati trave*, niti pojedinih pesama iz ovog izdanja. Autorka, stoga citate iz „Predgovora“ navodi u svom prevodu, a prilikom navođenja stihova iz „Pesme o meni“ koristi prevod Dragana Purešića (Vlt Vitman, *Izabrane pesme*, Beograd: Plato, 2008), čiji je izvornik izdanje iz 1892. godine. Izuzetak su slučajevi kada se stihovi iz prvog i poslednjeg izdanja značajnije razlikuju, što će biti posebno naglašeno. Citate iz kritičke literature na engleskom autorka navodi u svom prevodu.

U osnovi ovog Vitmanovog nadržilekarskog prepisivanja redovne doze njegovih stihova nalazi se ideja koja prožima celu zbirku – poezija je više od reči na papiru, u svakom trenutku se nalazi svuda oko nas i zadatak pesnika je da čitaoca uputi kako da je prepozna.

3. *Vlati trave* kao američka *Biblija*

Na početku svoje studije o Vitmanu kao političkom pesniku, Betsi Erkila se osvrće na datum objavljivanja *Vlati trave* (oko 4. jula, odnosno američkog Dana nezavisnosti), te ističe da je pojava te knjige predstavljala svojevrsni revolucionarni čin, „napad na institucije kulture starog sveta koji je bio podjednako eksperimentalan i dalekosežan u umetničkoj sferi kao što je to američki revolt protiv Engleske bio u političkoj sferi“ (Erkkila, 1996: 3). Revolucija koju je Vitman izveo svojom zbirkom 1855. ne ogleda se samo u inovativnim poetskim elementima, novinama na planu ideja i formalno-stilskih odlika. Zbirka *Vlati trave* kao materijalni predmet predstavljala je svojevrsni kuriozitet i onda kada se pojavila a i kasnije, a prisutne inovacije nisu se dogodile slučajno. Kako ističe Ed Folsom, Vitman je veliki deo svog života posvetio praktičnom zanatu pravljenja knjiga (Folsom, 2005: 3), što je u priličnoj meri zanemareni aspekt njegovog rada. Boja i izgled korica, dimenzije papira, tip fonta, ilustracije u knjizi bili su elementi na kojima je pesnik pažljivo radio i koji stoga čine sastavni deo njegovog poetskog angažmana. Prvo izdanje Vitmanovih *Vlati trave* bilo je uvezano u tamnozeleni kožni povež sa ispupčenim dekoracijama u obliku grančica i listova, što sugerije organsku povezanost knjige sa prirodom. Korice knjige donose naslov zbirke izgraviran zlatnim slovima koja su pažljivo stilizovana i ornamentisana detaljima u vidu listića i korenja. Iako interesantan i krajnje simboličan, sâm dizajn korica nije u potpunosti originalan i upućuje ne toliko na tradiciju iz prošlosti, koliko na literarni kontekst u kojem se Vitman pojavio. Prvo izdanje *Vlati trave* vizuelno neodoljivo podseća na korice knjige *Fern Leaves from Fanny's Portfolio*, američke kolumnistkinje i humoristkinje Sare Vilis Parton, *alias* Feni Fern.

Ono što se *ne* pojavljuje ni na koricama, ni na hrbatu, ni na unutrašnjoj naslovnoj strani, jeste ime autora, što nije slučajan previd. Vitman je izostavljanjem svog imena želeo da istakne da je knjigu napisao pesnik koji je jedan od mnogih, predstavnik nacije, a ne vrhovni pesnički autoritet čije ime treba slaviti.⁵ Brojni kritičari u ovome vide i pesnikovu želju za stvaranjem neke vrste američke *Biblije*, teksta čije je autorstvo nepoznato i mistično, a koji služi kao duhovni vodič jednoj naciji.

⁵ Pesnikovo ime se pojavljuje na strani sa podacima o izdanju, a zatim i na 29. strani originalnog izdanja, u 498. stihu prve pesme:

Volt Vitman, Amerikanac, jedan od neotesanih, kosmos,

Razuzdan popunjen i senzualan .... što jede pije i rada,

Nimalo sentimentalna .... ne stoji iznad muškaraca i žena niti dalje od njih .... ništa više skroman no neskroman. (Whitman, 1996: 50, moj prevod)

Vitman u ovom izdanju ipak nije ostao potpuno anonim – odlučivši da se publici ne predstavi neposredno imenom i prezimenom, on koristi drugi medijum. Prve stranice knjige donose portret pesnika, koji postaje još jedna neobičnost Vitmanove zbirke. Za razliku od uobičajenih portreta koji prikazuju biste pesnikâ, gde se glava kao centar razuma i duhovnosti stavlja u prvi plan, nasuprot telesnom i čulnom, Vitmanov portret prikazuje pesnika u odelu poljskog radnika, sa nakrivljenim šeširom na glavi, desnom rukom na kuku i levom u džepu. Ovo samouvereno, nonšalantno držanje sugerise viziju novog pesnika čija poetska energija i kreativnost ne potiču samo iz intelekta, već iz celog tela.⁶

Upečatljiva karakteristika fizičkog izgleda zbirke *Vlati trave* jeste neobično veliki format knjige. Mada su mnogi kritičari ovakav format prihvatili kao Vitmanov svestan izbor, prvenstveno ističući da su široke stranice omogućile pesniku da svoje dugačke stihove protegne bez prelamanja, novim istraživanjima došlo se do zaključka da je Vitman možda bio prinuđen na veće dimenzije knjige. Kako navodi Ed Folsom, štampar prvog izdanja *Vlati trave* i Vitmanov prijatelj, Endru Roum, bavio se, pre svega, štampanjem pravnih formulara čiji se format i dimenzije upravo poklapaju sa formatom listova Vitmanove zbirke (Folsom, 2005: 8–9). Budući da je pesnik morao sâm da snosi sve troškove objavljivanja knjige te da je bio finansijski ograničen, čini se da je Vitman pre bio primoran da prihati ovaj format, nego što ga je namerno odabrao.⁷

4. Formalno-stilska obeležja (Vitma)nove poezije

Pri razmatranju promenâ koje je doneo Vitman a koje su doprinele promeni celokupnog američkog poetskog diskursa i postavile temelj moderne poezije fokusiramo se, pre svega, na prvo izdanje zbirke *Vlati trave* objavljeno 1855. godine, budući da je ono najradikalnije i najnekonvencionalnije.⁸ Donekle je paradoksalno to da je pesnik koji je toliko težio oštrom odvajanju od postojeće pesničke tradicije, u kasnijim fazama svog stvaralaštva upravo ovu formalnu nekonvencionalnost smatrao nedostatkom svoje rane poezije. Rože Aselino zapaža da je „mistik koji je 1855. želeo da prenese otkrovenje koje je primio [...] postao umetnik sve više svestan svojih nesavršenosti“ (Asselineau, 1999: 220). Kasnije Vitmanove revizije

⁶ Interesantno je da je već 1860, u izdanju u kojem se ime pesnika prvi put pojavljuje na naslovnoj strani, Vitman upotrebio i portret koji sasvim nalikuje konvencionalnim portretima pesnikâ. Mada i ovo, treće izdanje donosi nove i prilično provokativne grupe pesama te mu se svakako ne može osporiti iskorak iz prihvaćenih konvencija, to ipak predstavlja pesnikovo postepeno vraćanje tradiciji.

⁷ U prilog tezi da ovaj format papira nije bio pesnikov izbor govori i činjenica da su formati kasnijih izdanja, u vreme kada je pesnik već bio u mogućnosti da bira, značajno manji. Manji format je između ostalog podesniji za nošenje u džepu, što je Vitman zamišljao da će svaki čitalac činiti. Ipak, upravo ovo neobično veliko prvo izdanje ostaje najupečatljivije i najtipičnije kada su *Vlati trave* u pitanju.

⁸ Vitman je za života objavio 6 izdanja zbirke *Vlati trave*, koja se međusobno značajno razlikuju i po izgledu korica i po sadržaju. Najviše je proučavano i prevedeno poslednje, iz 1891–92. godine, jer je sâm pesnik ovo izdanje isticao kao najpotpunije. Ipak zanemarivanje ostalih je sasvim nepravedno i u velikoj meri osiromašuje proučavanje Vitmanove poezije.

pesama iz prve zbirke ukidaju jedan deo onoga što smatramo radikalnim novinama njegove poezije.

Vitmanovo prvo izdanje *Vlati trave* donosi dvanaest dužih pesama od kojih prva i najduža (koja će kasnije dobiti naslov „Pesma o meni“) zauzima čak 43 strane širokog formata. Odmah se zapaža odsustvo naslovâ pojedinačnih pesama – kod prvih šest se na mestu naslova pesme nalazi naslov zbirke, „Vlati trave“, dok se kod poslednjih šest čak i to izostavlja. Gruba skica sadržaja zbirke ispisana pesnikovom rukom na jednom od njegovih rukopisa sugeriše da je Vitman pripremajući rukopis za štampu pojedine pesme označavao njihovim prvim stihovima (*Whitman, HRC Manuscript*). Ipak u konačnoj štampanoj verziji naslovi su izostali, što uz odsustvo pesnikovog imena sa naslovne strane, doprinosi kako vizuelnoj nekonvencionalnosti zbirke, tako i utisku da su *Vlati trave* bliske mističnim tekstovima iz davnina koji objavljuju veliku istinu.⁹

Na planu forme, verovatno najznačajniji doprinos američkom i svetskom pesništvu i istinsku promenu poetskog diskursa doneo je Vitmanov slobodni stih, koji već od prvog izdanja *Vlati trave* postaje organizaciona jedinica njegove poezije. Pesnik odlučuje da se kloni svih tradicionalnih metričkih ograničenja u vidu rime i određenog broja slogova u stihu i stvara stihove čija dužina zavisi pre svega od sadržaja. Vitmanovi slobodni stihovi su neobično dugački, te se uglavnom protežu celom širinom strane čak i tako velikog formata kakav je korišćen za prvo izdanje. Ovo je rane kritičare navelo da Vitmanovo delo okarakterišu kao prozu, te se u jednom od prvih prikaza primećuje da priložene pesme „nisu ni u rimi ni u blankversu, već u nekoj vrsti *uzbuđene proze* izlomljene u redove bez ikakvog pokušaja mere ili pravilnosti“ (Norton, 1855, moja emfaza). Na širem planu, Vitmanovi slobodni stihovi organizovani su u strofe, koje su takođe nejednake dužine. Stih se obično prekida kod zareza, a strofa obuhvata jednu rečenicu, ma koliko dugačka ona bila. Pojedine strofe tako sadrže samo jedan, mada obično duži stih, dok se druge protežu na po nekoliko strana, što je pretežno slučaj sa onima koje sadrže dugačke kataloge, pa bi se pre moglo govoriti o pasusima nego o strofama.

Formalna radikalnost Vitmanove poezije najjasnije se uočava poređenjem sa tadašnjim tokovima u američkoj poeziji. Iste godine kada Vitman objavljuje *Vlati trave*, Henri Vodsvert Longfelou objavljuje „Pesmu o Hijavati“. Longfelou je ovom pesmom takođe želeo da stvori ep koji se bavi autentično američkim temama (u ovom slučaju to su američki Indijanci), ali se pri stvaranju ipak pridržavao pesničkih konvencija te je „Pesmu o Hijavati“ ispevao u trohejskom tetrametru:

„Should you ask me, whence these stories?

Whence these legends and traditions,

With the odors of the forest,

With the dew and damp of meadows“ (Longfellow, 2000: 141, citat na engleskom radi lakšeg uočavanja metra).

⁹ Već u narednom izdanju godinu dana kasnije pesnik dodaje naslove, od kojih svaki sadrži reč „pesma“ u sebi. Vitman kao da je želeo da odgovori kritičarima koji su prvo izdanje *Vlati trave* okarakterisali kao nedovoljno poetično i isticali da se tu uopšte ne radi o pesmama već o prozi. Sama „Pesma o meni“ naslov po kojem će biti upamćena dobija tek u izdanju iz 1881.

Vitman odlazi korak dalje jer pored insistiranja na autentično američkoj tematici u poeziji, on teži stvaranju sasvim nove forme koja bi odrazila širinu, slobodu i sveobuhvatnost mlade američke nacije. Upravo to mu omogućava slobodni stih, koji pesniku daje punu slobodu izraza.

Kao što je prethodno pomenuto, najduže Vitmanove strofe sadrže kataloge, često sačinjene od naizgled nepovezanih i nasumičnih elemenata – ljudi, zanimanja, nacija, regija, biljaka, životinja, svega što je pesnik video i doživeo. Katalogi će postati opšte mesto Vitmanove poezije i karakteristika koju preuzimaju pojedini savremeni američki pesnici.¹⁰ Poreklo ovog pesničkog postupka pronalazi se u njegovoj novinarskoj karijeri i navici da uvek sa sobom nosi olovku i papir i da uredno beleži sve što vidi. Od detaljnih spiskova ljudi koje je susretao i događaja kojima je prisustvovao nastali su katalogi poput onih iz „Pesme o meni“. Svojom dužinom i sveobuhvatnošću izdvaja se katalog iz budućeg odeljka 33, koji nabroja mesta kojima je narator pesme prolazio (Whitman, 1996: 59–63).

Specifičnost prvog izdanja *Vlati trave* pokazuje se i kroz naročitu interpunkciju, koju je pesnik u kasnijim izdanjima mahom korigovao i približio konvencionalnoj. Pažnju privlače znaci prekida u stihovima, obeleženi kao četiri ili, ređe, dve tačke. Četiri tačke su u kasnijim izdanjima zamenjene zarezima, čime pesme postaju vizuelno zbijenije. Veći razmak između reči koji obezbeđuju četiri tačke više naglašava pauzu između određenih delova stiha nego zarez, čita se sporije i čitalac istinski zastajkuje i posmatra, što pesnik i zahteva od njega. U dugačkim stihovima poput:

„Čista i slatka je moja duša . . . i čisto i slatko je sve što nije moja duša“ (Whitman, 1996: 29, moj prevod),

tačke signaliziraju zastajanje u čitanju a da se pri tom ne narušava celovitost misli ili situacije eventualnim prelamanjem stiha. Pesnik je navedeni stih, koji sâm čini jednu strofu, mogao da podeli na dva stiha ali je ostavljajući suprotstavljene polovine jednu do druge dodatno pojačao kontrast između njih, istovremeno ih dovodeći u ravnotežu.

Razmatrajući odnos tradicionalnog i novog u različitim aspektima Vitmanove poezije, Rože Aselino zapaža da su „najuspeliji delovi *Vlati trave* oni u kojima je Vitman uspeo da stopi različite elemente svog stila“ (Asselineau, 1999: 212). Neočekivane kombinacije starog i novog daju živost pesmama dok poetska snaga opada tamo gde pesnik dopušta da jedno od tog dvoga prevlada. Vitman u svojoj poeziji često pribegava nizanju različitih stilova, te se neposredno jedno uz drugo mogu naći katalog, deskripcija, naracija i forma popularne pesme. Ovo se zapaža u delu „Pesme o meni“ (u kasnijoj podeli, odeljci 8–11), gde Vitman najpre daje kataloški pregled gradskih i seoskih scena, zatim scena iz prirode i sa mora, nakon čega sledi deskriptivni prikaz sklapanja braka između belog lovca i mlade Indijanke i narativna epizoda o odbeglom robu koji utočište pronalazi u pesnikovoj kolibi. Sledi deo o 28 kupača koji ritmom prva tri stiha podseća na popularne pesme kao što je „*Ten green bottles hanging on the wall*“ (Whitman, 1996: 33–36).

¹⁰ Formalni uticaji Vitmanove poezije naročito su primetni kod Alena Ginsberga, a katalogi čine upečatljivi deo pesama kao što su „Urlik“ i „Supermarket u Kaliforniji“.

5. Vitmanov kosmos u vlatima trave

U pogledu tema koje obrađuje Vitman je verovatno najsveobuhvatniji pesnik svog vremena, a sama „Pesma o meni“ predstavlja impresivni kolaž slika i pojmova iz botanike, zoologije, anatomije, geografije, istorije, astronomije, ali i astrologije, kao i različitih religija sveta, zatim prizora iz gradskog i seoskog života, opisa prirode kao i ljudskih aktivnosti i delatnosti, zanata i trgovine, pri čemu pesnik pažnju posvećuje i novim naučnim i pseudonaučnim disciplinama, kao što je tada popularna frenologija. Vitman je pesnik različitosti i kontradikcije, te se tematski suprotstavljene celine često nalaze neposredno jedna uz drugu. U skladu sa romantičarskim tendencijama 19. veka, jedna od dominantnih tema Vitmanove poezije je priroda, koja, međutim, kod njega predstavlja više od izvora poetskog nadahnuća. Vitman preuzima romantičarsko slavljenje prirode, ali prirodne pojave i procese ne posmatra kroz prizmu subjektivnih raspoloženja, već kao odvojene entitete koji imaju i zaslužuju posebno mesto u svetu. Priroda predstavlja širi kontekst u kojem je čovek samo jedno od mnogobrojnih čuda koja zadivljuju svojom lepotom i savršenošću. Tako su i poezija i sama zbirka *Vlati trave* fenomeni koji nastaju u skladu sa prirodnim zakonima, a ne veštačkim i usiljenim ukalupljivanjem ideja u određene metričke i tematske obrasce. Vitmanovo naglašavanje organske povezanosti poezije sa prirodom sugerisano je već i samim fizičkim izgledom prvog izdanja njegove zbirke – zelenom bojom korica, kao i biljnim ornamentima – ali i samim naslovom knjige. Imenica „*leaves*“ na engleskom označava i listove na drveću i listove knjige te ovakav pesnikov izbor jasno ukazuje na to da on poeziju tretira kao deo prirodnog okruženja. Drugi deo naslova donosi motiv trave, koji postaje jedan od vodećih motiva i prožima celu „Pesmu o meni“. Već u 5. stihu pesnik kaže:

„Dokon sam i pozivam svoju dušu,
Naginjem se i do mile volje posmatram vlat letnje trave“ (Vitman, 2008: 23).

Ovo pažljivo ispitivanje nastaviće se kasnije kada se pesnik suoči sa detinjim pitanjem „Šta je trava?“ pri čemu zaključuje da ni sâm ne ume da odgovori.

Kao jedan od mogućih odgovora, kojim se motiv trave povezuje sa temom života i smrti, nameće se stih:

„A sad mi izgleda kao divna nešišana kosa grobova (33).

Ovo odražava atomistički princip Vitmanove poezije, po kojem su atomi koji čine materijalni svet neuništivi te se tako tela umrlih razgrađuju u zemlji iz koje izrasta trava, kao hrana za nova tela. Aludirajući na ovo pesnik se opršta od nas pri kraju „Pesme o meni“ rečima:

„Zaveštavam sebe zemlji kako bih rastao iz trave koju volim,
Ako ti ponovo zatrebam, potraži me pod svojim đonovima“ (Vitman, 2008: 147).

Stihovi koji prikazuju prirodu često stoje u jukstapoziciji spram onih koji donose scene iz gradskog života. Pored toga što je pesnik prirode, Vitman je i urbani pesnik, rođen i odrastao u Njujorku, gde je kao novinar imao priliku da dobro upozna

puls velikog grada i bude svedok svih promena koje su se u to vreme dešavale. Stoga govori iz neposrednog iskustva kada kaže:

„Ovo je grad . . . a ja sam jedan od građana;
Sve što zanima druge zanima i mene . . . politika, crkve, novine, škole,
Dobrotvorna društva, poboljšanja, banke, takse, parobrodi, fabrike, tržišta,
Deonice i zalihe, nepokretna imovina i lična imovina.“ (Whitman, 1996: 121, moj prevod).

U dugačkim katalozima u kojima pesnik u sažetij, novinarskoj formi dočarava prizore urbane sredine često vidimo radnike, zanatlije, trgovce i sve one koji su na različite načine uključeni u dinamični život velikog američkog grada. To je grad koji sredinom 19. veka proživljava promene uslovljene snažnim industrijskim razvojem, kao i značajnim tehnološkim i naučnim otkrićima. Vitman je pomno pratio najnovija dostignuća u oblasti nauke i tehnike,¹¹ na šta upućuju i mnogobrojne reference na pojedine naučne i pseudonaučne discipline utkane u „Pesmu o meni“. I mada nakon svoje ironične pohvale leksikografima, hemičarima, geolozima i matematičarima („Ura za pozitivnu nauku! Živeli egzaktni dokazi!“) pesnik dodaje:

„Vaše su činjenice korisne, ali one ipak nisu moje prebivalište“ (Vitman, 2008: 69),

njegova poezija promovira naučno-tehnološki progres u podjednako meri kao što slavi prirodu i prirodne pojave.

Pažnja koju poklanja industrijskom razvoju i naučno-tehnološkim pronalascima odraz je Vitmanove vere u ogromnu moć ljudskog duha koja treba da unapredi život čovečanstva. Ali Vitmanova poezija nije samo poezija ljudskog duha i ne opeva samo intelektualne i duhovne sfere čovekovog bića. Ne zazirući od još jedne kontradikcije Vitman izjavljuje:

„Ja sam pesnik Tela i ja sam pesnik Duše“ (Vitman, 2008: 63),

čime u poeziju uvodi telesnost i senzualnost u meri u kojoj je tako nešto bilo nezamislivo u umetničkom pesništvu. „Pesma o meni“ već na prvim stranama čitaocu nudi nago ljudsko telo:

„Otići ću na obalu kraj šume i skinuću sve sa sebe,
Lud sam za njenim dodirrom“ (Vitman 2008: 23),

prikazujući ga kao sastavni deo prirode. Vitmanov čovek je stvaralac, pronalazač, ali i prirodni čovek te stoga ne treba da se stidi svoje nagosti već da uživa u svom telu i svakom njegovom delu. Stihovima „Dobrodošao je svaki organ i osobina moja, i svakog čoveka čilog i čistog, Nijedan deo, niti delić dela, nije loš, i nijedan ne sme biti manje blizak od drugih“ (Vitman, 2008: 27), pesnik nagoveštava da se njegova poezija ne dotiče samo glave, očiju, usana, tačnije fizičkih atributa koji su do tada zaokupljali pesnike, već će se opevati i polni organi i seksualni čin kao izvor zadovoljstva i života na zemlji. Seksualnost, oplodnja i rađanje su teme koje se implicitno ili eksplicitno

---

¹¹ Jedan od izuma koji je naročito fascinirao Vitmana bila je fotografija, o čemu svedoči i veliki broj fotografija pesnika iz različitih perioda njegovog života.

uvode već na početku Vitmanove prve zbirke, te se tako njegova poezija jasno odvađa od dotadašnje tradicije. To nisu stihovi koji će se čitati deci, u porodičnom krugu oko ognjišta. Vitmanovu poeziju odlikuje snažna senzualnost pojačana pesnikovim uključivanjem svih čula u stihove „Pesme o meni“ koji ne prikazuju samo ono što pesnik opaža vidom, već teže da probude i čitaočevo čulo mirisa („Kuće i sobe su pune parfema, police su krcate parfemima“ (Vitman, 2008: 23)), čulo sluha i naročito čulo dodira. U dva izrazito duga kataloga (kasnije odeljci 8 i 26) Vitman nizanjem različitih zvukova dočarava scene iz života ljudi. Još upečatljivija je Vitmanova oda dodiru:

„Je li to onda dodir, od kojeg treperim ka novom identitetu?
Plamenovi i eter hrle u moje žile,
Moj izdajnički pokret poseže i pritiska da im pomogne,
Moje telo i krv izbacuju munju da pogodi ono što jedva da se razlikuje od mene samog,
[...]
Ti lupeški dodiru! Šta to radiš? Dah mi stoji u grlu,
Otvori svoje brane, previše je to za mene“ (Vitman, 2008: 81).

Telo je za Vitmana najsavršeniji čovekov instrument, a istovremeno i atribut koji povezuje sve ljude na planeti. Svi ljudi imaju telo, a svako je savršeno i jedinstveno. Individualnost čovekovog tela omogućava mu da doživi svet za sebe, umesto da se oslanja na više autoritete u vidu etabliranih pesnika, religija, filozofija ili društvenih konvencija.

Vitman veruje u jedinstvenost svakog pojedinca a u svojoj poeziji, najčešće u katalogima, okuplja pripadnike različitih rasnih i etničkih zajednica, društvenih slojeva i zanimanja ističući da će svima posvetiti podjednaku pažnju i da niko u poeziji ne sme da bude zanemaren. Tako će se u nekoliko stihova, jedan do drugog naći duševni bolesnik i slovoslagrač, meleskinja, pijanac, mašinovođa i policajac, nevesta, uživatelj opijuma i prostitutka. I mada ističe samodovoljnost svakoga čoveka u procesu otkrivanja sveta, Vitman svojim stihovima stvara heterogenu zajednicu jednakih, te se tako demokratičnost i ukidanje klasnih podela izdvajaju kao bitne teme njegove poezije. U tom demokratičnom pristupu, ističe se pesnikov odnos prema zanemarenim i ugnjetavanim grupama, kao što su žene i Afroamerikanci. Položaj žena i ukidanje ropstva su u vreme pojave *Vlati trave* postajala goruća pitanja američkog društva a rasprave i sukobi u vezi sa njima potresaće Ameriku i tokom 20. veka. Vitman se tu sasvim jasno izjašnjava, kada svojim stihovima

„Ja sam pesnik žene kao i muškarca“ (Vitman, 2008: 63),
i
„Ja sam gonjeni rob, ja se trzam na ujed pasa“ (99),

ne samo da staje u odbranu žena i robova, već postaje jedan od njih. Kroz ceo svoj pesnički opus on će insistirati na neophodnosti empatije, pokušavajući da kod čitaoaca probudi sposobnost potpunog saživljavanja sa drugim ljudskim bićem. U „Pesmi o meni“ istupa kao američki bard koji mora da bude pesnik svih ljudi u Americi i više od toga – pesnik koji mora da se identifikuje sa svim ljudima u Americi:

„Ko god drugog ponižava, mene ponižava!
I šta god se čini ili kaže, vraća se na kraju meni.“ (Vitman, 2008: 69).

Pesnik nije pasivni posmatrač i beležnik, on preživljava ono o čemu piše. Na taj način on postaje medijum za one bez glasa:

„Kroz mene mnogi već dugo nemi glasovi,
Glasovi beskrajnih generacija robova,
Glasovi prostitutki i izobličene osoba,
Glasovi bolesnih i očajnih, i lopova i kepeca,
[...]
Kroz mene zabranjeni glasovi,
Glasovi polova i požuda . . . glasovi pod velom a ja sklanjam veo,
Glasovi nepristojni mnome razjašnjeni i preobraženi.“ (Whitman, 1996: 50, moj prevod).

Tek kada uspe da obuhvati ovu kakofoniju heterogenih glasova sela i grada, radnika i lopova, muškaraca i žena, belaca, crnaca i Indijanaca, tek kada obuhvati ceo kosmos, pesnik će ostvariti svoju ulogu američkog barda i time američkoj poeziji doneti lozinku o kojoj govori u stihovima:

„Ja izgovaram lozinku iskonsku, ja dajem znak demokratije,
Boga mi! Neću prihvatiti ništa što ne može svima da odgovara pod istim uslovima.“ (Vitman, 2008: 71).

6. Zaključak

Vitmanova lozinka otvara vrata kojima se ulazi u doba moderne američke poezije, jasno odvojene od dotadašnjih poetskih tradicija i po formi i po tematici. Radikalnom promenom diskursa Vitman je inspirisao potonje generacije pesnika da dalje eksperimentišu sa novom formom, pre svega sa slobodnim stihom, i novom demokratskom tematikom. Iako je Vitmanova vrednost pre svega u novinama koje njegova poezija donosi i kojima utiče na buduće pesnike, njegova lozinka je „iskonska“, a *Vlati trave* nisu sasvim odsečene od tradicije. Vitman se na različite načine približava drevnim poetskim tekstovima, ali ne da bi ih podražavao, već da bi stvorio nešto poput autentično američke *Biblije*.

Stvarajući tipično američki poetski diskurs, Vitman ne poseže samo za promenom tematike, mada je pesnikovo insistiranje na temama iz američkog života dominantno i u poeziji i u prozi. Vitmanova pesma mora da u potpunosti odgovara novoj velikoj naciji na severnoameričkom kontinentu, te pesnik teži pronalazaženju nove forme. Počevši od fizičkog izgleda knjige pa sve do slobodnog stiha koji svojom dužinom i metričkom nedefinisanošću možda i najbolje odražava slobodu i sveobuhvatnost, uočava se da je promena poetskog diskursa u *Vlatima trave* velikim delom i formalna i vizuelna. Kada se u obzir uzme i to da je svaka novina koju Vitman uvodi povezana sa pesnikovim opštim idejama o čoveku, društvu, životu i smrti, pojava Vitmanove zbirke u Americi sredinom 19. veka pokazuje da promena diskursa u poeziji najčešće znači mnogo više od promene u metru i versifikaciji.

Literatura

- Asselineau, R. (1999). *The Evolution of Walt Whitman: An Expanded Edition: The Creation of a Book*. Iowa City: University of Iowa Press.
- Emerson, R. W. (1856). Letter to Walt Whitman. U *Leaves of Grass*, Walt Whitman. *The Walt Whitman Archive* [Online]. Dostupno na <http://www.whitmanarchive.org/published/LG/1856/poems/33> [18. Avgust 2014]
- Erkkila, B. (1996). *Whitman the Political Poet*. New York: Oxford University Press.
- Folsom, E. (2005). *Whitman Making Books, Books Making Whitman. A Catalog & Commentary*. Iowa City: University of Iowa.
- Longfellow, H. W. (2000). The Song of Hiawatha. U *Poems and Other Writings*. New York, N. Y.: Library of America.
- Norton, C. E. (1855). [Review of *Leaves of Grass* (1855)]. *Putnam's Monthly: A Magazine of Literature, Science, and Arts*, 6 (September 1855), 321–323. Dostupno na: <http://www.whitmanarchive.org/criticism/reviews/leaves1855/anc.00011.html> [18. avgust 2014]
- Packer, B. (2007). American verse traditions 1800–1855. U *The Cambridge History of American Literature: Volume Four: Nineteenth Century Poetry, 1800–1910*. Bercovitch, S. (ur.), 9–144. New York: Cambridge University Press.
- Vitman, V. (2008). *Izabrane pesme*. Prevod Dragan Purešić. Beograd: Plato.
- Whitman, W. *HRC Manuscript* [Online] Dostupno na: <http://bailiwick.lib.uiowa.edu/whitman/> [20. avgust 2014]
- Whitman, W. (1996). *Poetry and Prose*. New York: The Library of America.

Bojana Aćamović

I SPEAK THE PASSWORD PRIMEVAL – WHITMAN'S PRIMEVAL PASSWORD FOR CHANGING THE AMERICAN POETIC DISCOURSE

Summary

Walt Whitman belongs to the first generation of American poets who became a part of the new American nation by birth. Their task was now to build the American cultural identity independently from European and particularly British traditions. This applied to poetry, as well, and so the formation of a new and characteristically American poetic discourse became the backbone of Whitman's poetry. The very first edition of *Leaves of Grass* published in 1855 appalled the American public with its radical departure from the poetic traditions and conventions and with the striking novelties which the poet introduced both on the level of form and style and on the level of themes.

The presented paper focuses on the innovative elements of Whitman's poetry, specifically examining the first poem of 1855 *Leaves of Grass*, which is to become „Song of

Myself⁶ and which also figures as a manifesto of a new American poetry. Subjected to analysis are formal and stylistic aspects, such as Whitman's characteristic free verse, which became an organizational unit of his poetry. A special attention is dedicated to the role Whitman intended for himself, but also for an eidolon of the American poet. Considering the influence he had on the future generations of American and European poets, by indicating how Whitman changed the discourse of American poetry, we indicate the way the groundwork for the modern poetry was laid.

bojana.acamovic@gmail.com

